

KLAIPĖDA UNIVERSITY

Egidijus Skarbalius

**INFLUENCE OF THE NATIONAL ORIENTATION OF
TEACHERS' PERSONALITY
ON THE NATIONAL IDENTITY OF PUPILS
OF THE PRIMARY SCHOOL**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Education Sciences (07S)

Klaipėda, 2016

The Doctoral Dissertation was prepared at Klaipėda University in the period of 2009–2015 and in 2016 in accordance with the Regulation of the Joint Doctoral Studies of Aveiro University, Klaipėda University, Mykolas Romeris University, Vilnius University, Vytautas Magnus University, granted by the Order No. V-1019 of 8th June 2011 of the Minister of Education and Science of the Republic of Lithuania.

The Doctoral Dissertation is defended off-campus.

Scientific Consultant:

assoc. prof. dr. Indrė Dirgėlienė (Klaipėda University, Social Sciences, Education Sciences – 07S)

Doctoral dissertation is defended in the Board of Aveiro University, Klaipėda University, Mykolas Romeris University, Vilnius University, Vytautas Magnus University in the Field of Education Sciences:

Chairperson

assoc. prof. dr. Vidimantas Raudys (Klaipėda University, Social Sciences, Education Sciences – 07S)

Members:

prof. dr. Vanda Kavaliauskienė (Klaipėda University, Social Sciences, Education Sciences – 07S)

prof. dr. (HP) Vaiva Zuzevičiūtė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Education Sciences – 07S)

assoc. prof. dr. Aušrinė Zulumskytė (Klaipėda University, Social Sciences, Education Sciences – 07S)

assoc. prof. dr. Žermeņa Vazne (Latvian Academy of Sports Education, Social Sciences, Education Sciences – 07S)

The dissertation will be defended in a public meeting of the Defence Board in the Field of Education Sciences in Room 220, the Faculty of Humanities and Education Sciences, Klaipėda University, at 10.00 AM on 22nd June, 2016.

Address: S. Nėries 5, LT-92227, Klaipėda, Lithuania.

The summary of the Doctoral Dissertation was sent out on 20th May, 2016.

The Doctoral Dissertation is available for review at the libraries of Aveiro University, Klaipėda University, Mykolas Romeris University, Vilnius University and Vytautas Magnus University.

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Egidijus Skarbalius

**PRADINĖS MOKYKLOS
MOKYTOJO ASMENYBĖS
TAUTINIO KRYPTINGUMO ĮTAKA
MOKINIŲ TAUTINIAM TAPATUMUI**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, Edukologija (07S)

Klaipėda, 2016

Mokslo daktaro disertacija rengta 2009–2015 metais Klaipėdos universitete ir 2016 metais Klaipėdos universitete pagal Aveiro universitetui, Klaipėdos universitetui, Mykolo Romerio universitetui, Vilniaus universitetui, Vytauto Didžiojo universitetui LR Švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-1019 suteiktą doktorantūros teisę.

Daktaro disertacija ginama eksternu.

Mokslinė konsultantė:

doc. dr. Indrė Dirgėlienė (Klaipėdos universitetas, Socialiniai mokslai, Edukologija – 07S)

Daktaro disertacija ginama Aveiro universiteto, Klaipėdos universiteto, Mykolo Romerio universiteto, Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto Edukologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

doc. dr. Vidimantas Raudys (Klaipėdos universitetas, Socialiniai mokslai, Edukologija – 07S)

Nariai:

prof. dr. Vanda Kavaliauskienė (Klaipėdos universitetas, Socialiniai mokslai, Edukologija – 07S)

prof. (HP) dr. Vaiva Zuzevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, Socialiniai mokslai, Edukologija – 07S)

doc. dr. Aušrinė Zulumskytė (Klaipėdos universitetas, Socialiniai mokslai, Edukologija – 07S)

doc. dr. Žermena Vazne (Latvijos Sporto pedagogikos akademija, Socialiniai mokslai, Edukologija – 07S)

Daktaro disertacija bus ginama viešame Edukologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2016 m. birželio 22 d. 10:00 val. Klaipėdos universiteto Humanitarinių ir ugdymo mokslų fakulteto 220 auditorijoje.

Adresas: S. Nėries 5, LT – 92227, Klaipėda, Lietuva.

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2016 m. gegužės 20 d.

Su disertacija galima susipažinti Aveiro universiteto, Klaipėdos universiteto, Mykolo Romerio universiteto, Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekose.

INTRODUCTION

Practical significance and scientific novelty of the problem. In the context of global challenges, the phenomenon of national identity is analysed in a variety of aspects. This is influenced by the national culture, historical traditions and experience, as well as by the geopolitical situation and the relationship between openness and closure. The concept of globality is defined as a network of interrelations and dependency, typical of contemporary social life, rapidly evolving and constantly getting denser (Tomlinson, 2002).

A number of authors deal with global changes and highlight the controversial issue of the impact of globalisation processes on an individual, his or her identity and the world that individual inhabits (Held; McGrew; Goldblatt; Perrason, 2002; Bauman, 2007; Giddens, 2000; etc.). On the one hand, globalisation is regarded positively as a factor strengthening the individual's relationships with the world. On the other hand, it is defined as a factor weakening the relationship with the local community and weakening the national identity.

Currently, the problem of national identity and its development attracts a lot of attention: to solve the problem, conferences and discussions for scientific researchers, policy makers and public figures are held, articles are written, and lectures are given. Many people dealing with this issue unanimously agree that national identity has to be preserved; moreover, they are looking for ways how to do this. Nevertheless, there are sceptics who call those involved in the analysis of the theme Europhobes, and who, being unable to find anything uniquely Lithuanian, claim that uniqueness is something that is not even worth looking for, and thus give preference to the analysis of the social and historical experience of specific Central and Eastern European regions (Vasiliauskaitė, 2006).

It is noticeable that the concept of national identity changes with each historical period because, according to B. Kuzmickas, it “manifests as a certain harmony between continuity and renewal, the nature of which is influenced by the circumstances” (Kuzmickas, 2004, 11).

A number of authors actualise the importance of nationality and national culture in their works and emphasise their relation to the person's education (learning) process. For example, M. Lukšienė defined the relation between education and national culture back in 1988. L. Jovaiša has described national education as the development of young people and adults, which is based on the culture of one nation in order to inculcate respect and love for the national language, national history, and spiritual values. (Jovaiša, 2007, 299). I. Čepienė notes that a person's love for his or her homeland begins with the perception of their identity (Čepienė, 2001). In the opinion of S. Šalkauskis, national education creates a person as a national individual and prepares him or her to serve for the sake of their nation (Šalkauskis, 2002). A. Maceina actualises the significance of personality in his opinion, as long as national individuality is only in embryo and does not have its distinct national gender, individual's activities are not valuable, and the nation does not bring up personalities. The author points out that a person educated in the light of nationality becomes a real national individual (Maceina, 1991). V. Aramavičiūtė (2005) emphasises the role of culture in order to nurture national consciousness. According to the author, "it is the culture that shapes and nourishes national and emotional relations that connect the community and its spiritual life" (Aramavičiūtė, 2005, 43).

Foreign researchers also analyse different aspects of national identity and its development. Thus, for example, S. Hall (1991) analyses the issues of harmonisation of national identity with globality, T. R. Gurr (2000) justifies the importance of nationality development, U. Hannerz (1996) points out the importance of knowledge of the cultural heritage of one's own region and emphasises the ideas of its harmonisation with interculturalism.

In fact, the importance of national identity is actualised not only in the works of researchers and philosophers, but also emphasised in different international and national legal documents, such as the National Strategy for Sustainable Development (2003), the General Curriculum and Educational Standards for Pre-School, Primary and Basic Education (2003), the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003), the Law on Education of the Repub-

lic of Lithuania (2003), the National Education Strategy 2003-2012 (2003), etc.

The National Education Strategy 2013–2022 continues the topic of the importance of national identity development and raises the objective to guarantee the strengthening of the national and civic identity of Lithuania. The Strategy is based on the principles of cognition of national identity, knowledge of history, continuity of tradition, and openness to cultural diversity.

In the independent Lithuania, because of the emphasis on nationality, it has marked the curricula of all the disciplines taught since 1989. In 1994, after the preparation of the Draft General Programmes, a separate programme of civic education came into existence, which formed an integral part of national education; in 1997, it was replaced by the General Civic Education Programme, which in turn was replaced by the Civic Education Programme in 2004, and eventually replaced by the Long-Term Programme of National and Civic Education in 2006. In accordance with the Programme, the Draft Strategy of Development of Lithuanian Ethnic Culture in General Education Schools was prepared in 2006, and in 2007, the General Civic Education Programme came into existence. Later, in 2009, the Strategy for the Development of Ethnic Culture in Educational Institutions was approved, finally, in 2010, the programme “State and Nation: Heritage and Identity”, and in 2012, the General Programme of Ethnic Culture for Basic Education were approved.

Such a rapid change of programmes and provisions suggests that Lithuania does not have a clear vision on how to solve the problem of development of nationality and national identity. L. Duoblienė (2009), in reference to T. S. Popkewitz (2000), assumes that due to education reforms that are strongly affected by the process of globalisation, the power to educate the citizens of its own nation is lost, education becomes hybrid by integrating the most diverse experiences, theories, and models, meanwhile many-voiced speaking is merely a fiction, overshadowed by the voice of globalisation.

R. Dobranskienė, while analysing conflicting approaches to the education reform, notes that when improving schooling much depends on

the teacher's personality, his or her competence for educational activity, and on the critical assessment of their own experience (Dobranskienė, 2007, 54). Thus *the problem of teacher's personality and teacher's competence to develop the national identity of pupils is arising*. Because of that, L. Jovaiša (2001) highlights the importance of teacher's personality in the process of national education. According to the author, a national personality "is pursuing national ideals: the nation's prosperity and its high estimation. This everlasting pursuit creates national and international prestige and grants the personality the status of an honourable countryman" (Jovaiša, 2001, 107). L. Jovaiša also gives the model of teacher's personality orientation. This model is composed of the educational activity motivation and professionalism (vertical axis) and educational character and abilities (horizontal axis) (Jovaiša, 2001, 107). Based on the person's identity concept provided by J. S. Phinney, D. A. Rosenthal (1992), three phases can be distinguished within its paradigm: 1) resources for action; 2) purposeful action, and 3) responsibility – realisation, deepening, fostering and strengthening of ideas. This definition complements L. Jovaiša's approach to the personality's national orientation.

V. Aramavičiūtė (2005), who has explored national identity and its change among senior school pupils, expresses an idea that there is a lack of empirical research which would justify the possibilities of expression of the national identity of different-age pupils.

J. Piaget, L. Kohlberg and N. Eisenberg, who are the representatives of the cognitive theory, specify that the formation of national identity at a younger school age depends on the cognitive development of a child (Žukauskienė, 2002). E. Erikson (1994) emphasises the risk of a psychosocial crisis in this age period as well as its relevance in the systematic context: the ability to cope with the adolescent-age crisis will depend on the resources accumulated in the earlier period. E. J. Marcia (1994) argues that only one-third of the people construct their identity purposely, meanwhile, the majority of the population do not construct it at all, but rather transfer the identity of their childhood to the adult life. Thus, an early school age is a crucial time to shape the national identity of a person.

There are quite a few theoretical studies in Lithuania and abroad that describe the problem of development of national identity, but empirical research is still very fragmentary. The essential problem is a huge variety of themes. However, research works are dedicated to the identification of the expression of national identity of senior pupils, adolescents and students or to the disclosure of educational opportunities (Aramavičiūtė, 1998; Antinienė, 2002; Trinkūnienė, 2002; Tijūnėlienė, 2003; etc.). The above-mentioned research works analyse the development of national identity principally on the basis of a single activity (Tijūnėlienė, 2003; Klimka, 2006; Šutinienė, 2009; Stoškuvienė et al., 2009; Stoškuvienė, 2010; Stundžienė, 2010; Zuoza, 2010; etc.) and discuss the integration of education of national identity and ethnic culture (Lukšienė, 2000; Čepienė, 2001; Sajienė, 2002; Klimka, 2006; Urbanavičienė, 2010; etc.).

Meanwhile, there is a lack of research works which would aim at the disclosure of the national identity of younger school-age pupils, the relationship between teachers and pupils regarding the development of national identity, and the relation between the national orientation of teacher's personality and the expression of pupils' national identity. It is important to reveal these relations in order to ensure purposeful and targeted intervention into the processes of national identity development in a primary school. Taking into consideration the practical significance of the issue and a lack of scientific research, it is important to analyse the national identity development in a primary school (at a younger school-age).

The object of the research is the influence of the national orientation of the primary school teacher's personality on the national identity of pupils.

The research problem is elaborated on the basis of the following questions:

1) What is the expression of the national orientation of a primary school teacher's personality?

2) What is the expression of the national identity of primary school pupils?

3) What is the correlation between the national orientation of the primary school teacher's personality and the national identity of pupils?

4) What is the influence of the national orientation of the primary school teacher on the national identity of pupils?

The aim of the research is to disclose the influence of the national orientation of the primary school teacher's personality on the national identity of pupils.

The objectives of the research:

1) To analyse the phenomenon of national identity in the educational, historical, anthropological, and psychosocial aspects.

2) To theoretically justify the aspects of primary school pupils' national identity development in the context of the changing educational paradigm, actualising the problem of competence of primary school teachers to develop national identity;

3) To disclose the expression of the national orientation of the primary school teacher's personality and the expression of the national identity of pupils;

4) To empirically justify the influence of the national orientation of the primary school teacher's personality on the development of the national identity of pupils.

Hypothesis. The national orientation of the primary school teacher's personality has a direct influence on the national identity of primary school pupils: the stronger is the level of expression of the national orientation of teacher's personality, the higher is the level of expression of the national identity of pupils.

The work is based on the following theoretical and methodological provisions:

- The provision that **ethnic and national identities are among the most important values of humanity in the**

global society (Levi-Strauss, 1992; Grigas, 2004; etc.) justifies the importance of this dissertation and allows the development of this dissertation research.

- **The idea of national identity as one of the fundamental identities of a persons in the surrounding social environment** (Smith, 1986; Gellner, 1983; Castells, 2006; etc.), **underpinning the importance of identity formation for person's mental and social development** (Erikson, 1968; Marcia; 1966), justifies the importance of this dissertation and allows the development of this dissertation research.
- **The concept of national identity as a model of behaviour that can be learnt** (Lukšienė, 1988; Maceina, 1990; Šalkauskis, 1991; Jovaiša, 2003). This concept allows the unfolding of the issue of national identity development, as only the view that national identity can be developed allows the analysis of the problem of such development. The concept also highlights the importance of national institutions in the development of national identity. This aspect, along with:
 - the provision that **education is an integral part of a specific culture** and that it is determined by the education system and the culture in which it operates, is among the factors contributing to the creation of culture (National School. The Concept of Secondary General Education School of Lithuania, 1989), and
 - the provision that **primary education is based on <...> the principles of nationality** (General Programmes, 2008), allows the development of this dissertation research in the context of formal primary education.
 - **Reflective learning theories** that emphasise the systematic approach to the education (learning) process by linking theory to practice and developing critical thinking (Atkins, Murphy, 1994; Kolb, 1984; etc.).

- **The positivist research paradigm** that emphasises the appropriateness of quantitative research to solve social problems (including educational problems) (Creswell, 2009; Bell, 2010; Collins, 2011; Muijs, 2011; Moses, Knutsen, 2012; etc.). The empirical research was carried out and the relation between the cause and effect of the national identity of teachers and their pupils were researched within the frame of this paradigm, using questionnaire surveys and statistical analysis of quantitative data.
- H. Dekker and D. Malova's (1997) **model of formation of positive attitudes towards national identity**, and L. Jovaiša's (2003) **model of personality structure** allow the development of the research instrument.

The theoretical novelty of the research

1. The theoretical and empirical justification of the influence of the national orientation of teacher's personality on the development of the national identity of pupils in a primary school.
2. The empirical justification of the specific importance of activeness of teacher's personality when developing the national identity of primary school pupils in the context of other elements of the national orientation of teacher's personality.

The practical significance of the research

1. The research, carried out in Lithuania for the first time, allowed the assessment of the level of expression of the national identity of primary school pupils. The adapted instrument of assessment of this expression preconditions the targeted intervention into the ongoing processes of development of the national identity of pupils and allows the assessment of the change.
2. The disclosure of the correlation between the national orientation of teacher's personality and the national identity of primary school pupils is significant because it allows the identification of the factors of development of the objects in question,

preconditions purposeful actions and targeted intervention into the ongoing processes of preparation and continuous training of teachers in order to ensure their development and achieve better results of the development of national identity of pupils.

An overview of the structure and contents of the dissertation

The paper consists of an introduction, three main parts, discussion, recommendations, conclusions, the list of literature, and appendices. The volume of the dissertation is 143 pages (the appendixes are provided on a CD). The paper contains 45 visual aids: 16 tables and 29 figures. The dissertation research was based on 232 sources of literature. The empirical research involved 2 268 respondents; 2 268 questionnaires were processed by the SPSS software.

The contents of the dissertation

1. THEORETICAL REASONING OF THE NATIONAL IDENTITY DEVELOPMENT IN A PRIMARY SCHOOL

1.1. The Conceptual Analysis of the Development of National Identity

1.1.1. Development of National Identity in the Context of Global Challenges

1.1.2. Development of Nation Identity in the Anthropological Perspective

1.1.3. Development of Nation Identity at the Psychosocial Level

1.2. Development of the Nation Identity of Primary School Pupils in the Context of the Changing Educational Paradigm

1.2.1. The Context of Educational Paradigm Based on Interaction

1.2.2. The Psychosocial Characteristics of the Primary School Pupils' Age Group as a Prerequisite for the Development of National Identity

1.3. Competence of Primary School Teachers to Develop National Identity of Pupils

1.3.1. The National Orientation of Teachers' Personality as an Empowering Condition in the Process of Development of National Identity of Pupils

1.3.2. The Theoretical Presumptions of (Self-)Preparation of Primary School Teachers to Develop National Identity of Pupils

2. THE METHODOLOGY OF THE RESEARCH OF THE INFLUENCE OF THE NATIONAL ORIENTATION OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PERSONALITY ON THE NATIONAL IDENTITY OF PUPILS

2.1. The Rationale of the Research

2.2. Justification for the Selection of the Research Strategy

2.3. The Sample of the Research

2.4. The Collection of Data

2.5. The Research Instrument

2.6. The Research Ethics

3. THE RESEARCH RESULTS OF THE INFLUENCE OF THE NATIONAL ORIENTATION OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PERSONALITY ON THE NATIONAL IDENTITY OF PUPILS

3.1. The Expression of the National Orientation of the Primary School Teachers' Personality

3.2. The Expression of the National Identity of Primary School Pupils

3.3. The Correlation between the National Orientation of the Primary School Teacher's Personality and the National Identity of Pupils

3.4. The Prediction of the Influence of the National Orientation of the Primary School Teacher's Personality on the National Identity of Pupils

DISCUSSION

LITERATURE

APPENDIXES (provided on a CD)

After the introduction, the first part *Theoretical Reasoning of the National Identity Development in a Primary School* analyses scientific literature and documents in order to explore the phenomenon of na-

tional identity in the educational, historical, anthropological, and psychosocial aspects, and to theoretically justify the aspects of primary school pupils' national identity development in the context of the changing educational paradigm, by actualising the problem of competence of primary school teachers.

The subpart *The Conceptual Analysis of the Development of National Identity* analyses the development of national identity in the educational, historical, anthropological, and psychosocial aspects. The provided variety of approaches allowed the disclosure of the versatility of the national identity phenomenon; moreover, this variety revealed the social and pedagogical relevance of the issue in Lithuania in the past and the present. The overview also disclosed the fact that although the phenomenon of national identity, as well as the assessment of its development, changes with time and gains different shades, it still remains relevant.

The following subpart *Development of the National Identity of Primary School Pupils in the Context of the Changing Educational Paradigm* analyses the interaction-based context of educational paradigm; the psychosocial characteristics of the primary school pupils' age group is assessed as a prerequisite for the development of national identity. It was disclosed that childhood experiences become of special importance when a person, realising his or her identity with the nation, takes over its traditions, customs, and the system of symbols, the historical experience, norms and values.

The subpart *Competence of Primary School Teachers to Develop National Identity of Pupils* discusses the features of the national orientation of teacher's personality as a prerequisite for the development of the national identity of pupils, and states that there is a lack of empirical research on this matter. The discussion of the personality theories and concepts contributed to the selection of L. Jovaiša's concept of personality for the empirical research model, as well as to the formulation of the hypothesis of the dissertation. The subpart *The theoretical Presumptions of (Self-)Preparation of Primary School Teachers to Develop National Identity of Pupils* discusses the problem of (self-)preparation of teachers in the historical perspective and nowadays. The theoretical

analysis has revealed that after Lithuania has regained its independence and after the obvious, aggressively expressed risk to our nationality has disappeared, the attitudes of higher education institutions regarding the issue of significance of national identity development are changing, and while shifting from the classical educational paradigm towards the free educational paradigm, there is a tendency to give value to other things. Nevertheless, having highlighted the idea that the society expects that a school will equip pupils with cultural knowledge, national attitudes and values, the issue of teacher's competence to act in the context of the changing educational paradigm has been raised.

Having disclosed the specifics of the phenomenon of national identity and having described the main aspects of the development of primary school pupils' national identity, the empirical research methodology was developed in order to assess the influence of the national orientation of the teachers' personality on the national identity of pupils. The methodology is based on the positivist research paradigm. Thus, the second part of the dissertation *The Methodology of the Research of the Influence of the National Orientation of the Primary School Teachers' Personality on the National Identity of Pupils* describes the empirical research methodology developed for the assessment of the influence of the national orientation of teachers' personality on the national identity of pupils. This part consists of five subparts. The first subpart *Justification for the Selection of the Research Strategy* defines the methodological requirements for the research strategy, describes the general procedure of the research, and justifies the selection of the research strategy. The subpart *The Sample of the Research* discusses the formation of the sample (378 respondents are teachers, 1 890 respondents are pupils of these teachers) and tests the representativeness of the sample in terms of different socio-demographic aspects. The following subparts analyse the collection of data, the ethics of the research, the developed instruments (questionnaires), and describe the procedures of data collection and their analysis (*Cronbach's alpha* coefficient, correlation analysis, multiple linear regression analysis).

The third part of the dissertation is *The Research Results of the Influence of the National Orientation of the Primary School Teachers'*

Personality on the National Identity of Pupils. It provides the results of the empirical research: the research results of the expression of the national orientation of teachers' personality, the research results of the expression of the national identity of pupils, the correlation between the expression of the national orientation of teachers' personality and the expression of the national identity of pupils, and the prediction of the influence of the national orientation of teacher's personality on the national identity of pupils.

DISCUSSION

The object of the research is the development of pupils' national identity in a primary school.

Since the concept of national identity is still interpreted in different ways (this mostly depends on the context where it is applied), attempts have been made to analyse the essence of national identity and the specifics of the issue inasmuch as it is related to the issues of education. Thus, the analysis of national identity in terms of education sciences currently leads to the most common encounter with globality and its challenges. Nevertheless, in the processes of globalisation, when states join into various unions, the very fact of joining into cross-border structures does not determine national levelling; it is determined, however, by the attitude of the state and its people to national identity as well as the relation to the national values as a whole. The assessment of this approach in Lithuania reveals an ambiguous situation. On the one hand, national identity formation is emphasised in, and regulated by, various national and international legislation, on the other hand, the problem lacks an in-depth approach – research works reveal gaps concerning the development of nationality, gaps at schools, gaps preparing methodological materials, gaps in teacher training for the development of national identity. Therefore, we can assume that *the question of national identity formation lacks an in-depth approach as well as comprehensive and continuous scientific research on the basis of which conclusions could be drawn, recommendations could be provided and targeted changes to the education system could be introduced. The ideas for*

recommendations and for the directions of changes can be found in the historical perspective of national identity and in the insights that come from research in cultural anthropology. Each culture has its own methods that help to expand and form the skills necessary for a child's life, thus, in order to preserve cultural traditions, it is important to apply specific ways of cultural transmission, especially in the initial stage of enculturation of children (Sadochin, 2004). **The first objective of the paper, which aimed at the analysis of the phenomenon of national identity in the educational, historical, anthropological and psychosocial aspects, provided ideas which can be used not only in this research work, but also in the future research works. In addition, the insights resulting from this overview provide the basis for preparing recommendations on the issues of national identity development.**

In order to theoretically justify the aspects of development of primary school pupils' national identity in the context of the changing educational paradigm, the problem of primary school teachers' competence to develop national identity of pupils has been actualised. Assessing the actual situation at school, researching and disclosing the peculiarities of education (learning) of national consciousness, I. Čepienė argues that the objectives for the formation of national and civic self-consciousness, specified in the documents for schools, are **realised ineffectively** in the educational process of school (Čepienė, 2001). In the opinion of the author of the paper, one of the reasons for this could be decreasing attention to the development of national identity when training teachers in the study process of higher education institutions. It was found that after Lithuania has regained its independence and after the obvious, aggressively expressed risk to our nationality has disappeared, the attitudes of higher education institutions regarding the issue of significance of national identity development are changing, and while shifting from the classical educational paradigm towards the free educational paradigm, there is a tendency to give value to other things. **Therefore, the second objective of the paper, which aims at the overview of the issues of competence of primary school teachers to develop national identity, disclosed the relevance and problems of**

the issue. This shows that Lithuania lacks a forward-looking, comprehensive policy of national identity. In addition, the historical overview of teacher training gives ideas for preparing recommendations regarding the contemporary competence of teachers to develop national identity of pupils.

The insights of the theoretical part of this work are not limited to the provision of useful information about competence of teachers to develop national identity in the primary school of today's Lithuania. In addition, the necessity of research on a wider scope regarding the activities implemented by teachers in order to develop national identity of pupils has been actualised. Having described various activities considered significant in the historical perspective and having justified the idea of integration of primary education into ethno-cultural education, it is assumed that it would be valuable and meaningful to conduct further research on teachers' activities and national identity of pupils, which would explore the importance of different activities and the efficiency of tasks in developing national identity of pupils.

The empirical research, based on the positivist research paradigm and conducted by applying the quantitative data collection method, was carried out in order to disclose the relation between the national identity of teachers and pupils and to empirically justify the influence of the national orientation of teacher's personality on the national identity of pupils.

When conducting the research, it was a big challenge to select the national identity model and the research strategy that would be appropriate for the assessment of the attitudes of primary school pupils, and to create the instrument for the assessment of the expression of national identity that would be appropriate for the assessment of the national identity of primary school pupils.

Although there are researchers who have analysed the development of national identity at school, for example, I. Čepienė (1999) analysed the approach of the heads of school to the development of national identity, D. Urbanavičienė (2012) explored the situation of the 5th–12th-formers' national identity development, A. Grabauskienė (1999) researched the national values of students, etc., it is still assumed that in

Lithuania there are no research works on the establishment of national identity of primary school pupils. It should be noted that generally it is avoided to measure national attitudes of pupils. Because of the highlighted problems of research works that involve children as respondents, it was decided to look for a national identity model and / or instrument, which would be validated and applicable to the research in Lithuania, instead of creating a new instrument for measuring the expression of national identity. Therefore, it was decided to use H. Dekker's (1997) model created on the basis of positive attitudes towards national identity. The selection of this model for the empirical research is motivated by the fact that it provides a detailed structure of national identity as well as the opportunity to assess its individual elements. It is considered that decomposition of the structure into individual elements enables a researcher to measure national identity. Another important motive for selecting the model was the fact that on the basis of the model its authors have created a questionnaire to investigate national identity of children, i.e. the wordings of questions are formed in such a way that they are understandable for a child and avoid ambiguity. It is also important to note that Lithuania is not the first state that used this questionnaire. It has already been used for the research of national identity of children living in the Netherlands, Spain, Hungary, Slovenia and other countries. Therefore, **the empirical research, which was carried out for the first time in Lithuania, allowed the evaluation of the level of expression of primary school pupils' national identity.** In addition, the instrument for the assessment of this expression adapted for Lithuania preconditions the targeted intervention into the ongoing processes of development of the national identity of pupils and allows the assessment of the change.

It is necessary to mention that, when carrying out the empirical research described in the work, certain limitations of the research have been faced – first of all, the adaptation of the questionnaire of the national identity attitudes for the use in Lithuania. When the questionnaire was translated from English to Lithuanian, the comprehension of the statements was discussed in groups of researchers and teachers. The questions about the national supremacy and several statements about

public spirit have been perceived and evaluated as rather ambiguous. After debates and adjustment of the meaning comprehension, finally, it was decided to withdraw these statements from this research. This limits the possibility to compare the results of Lithuania and other countries, where this questionnaire was used.

Another limitation of the research is a possible insufficient representativeness of the sample, as it is assumed that the national identity of primary school pupils is being analysed, meanwhile, only the third-formers and the fourth-formers have participated in the survey. This was motivated by the fact that the formation of national identity takes more than a year, and therefore, it takes time to evaluate the influence of the educator (teacher). Nevertheless, this can undermine the validity of the research conclusions. However, given the fact that the representativeness of the sample was tested in terms of certain aspects of respondents' social and demographic characteristics, it is believed that the research data can be analysed in the dissertation research.

For the sake of the research, two partially original questionnaires have been formed – one for teachers and one for pupils. Both of them had one common part designed for the assessment of expression of the national identity of respondents, i.e. to measure the level of expression of national feelings, national interests, national pride, national preference, and public spirit. The questionnaire designed for teachers also included scales to assess the expression of the national orientation of teachers' personality. The use was made of L. Jovaiša's (2007) model of the personality structure concept. The selection of this model was partially determined by the fact that "compared to other theories, the personality concept of L. Jovaiša is particularly convenient in the field of education sciences, [...] it was empirically justified and its educational validity was approved by a number of researchers" (Paulauskas, 2010, 68). Moreover, this model is convenient for creating the instrument, as the decomposition of the personality structure into individual elements allows the researcher to measure the expression of personality. It is believed that the use of questionnaires served the purpose in this work, and therefore, their wider applicability for national identity research can be discussed and analysed.

To ensure reliable results of the research, the research involved the participation of primary school teachers and their pupils from all the selected municipalities of Lithuania, including all those who have agreed to participate in the research. Therefore, according to D. C. Mutz (2011), the research may be considered to be nationwide, and its results can be assessed as revealing the general situation in Lithuania on the issue in question.

Specifically analysing the research results, first of all, a high level of national identity of pupils and teachers was determined. Comparing to the national identity research results obtained by the authors of models who have analysed national identity abroad, the expression of public spirit in Lithuania is especially strong among both, teachers and pupils. It is possible that this is because of the national education policy and civic education programmes oriented towards civic education. It is worth remembering that in 1994, after the preparation of the Draft General Programmes, a separate programme of civic education came into existence, which formed an integral part of national education; in 1997, it was replaced by the General Civic Education Programme, which in turn was replaced by the Civic Education Programme in 2004, and eventually replaced by the Long-Term Programme of National and Civic Education in 2006. Nevertheless, in the opinion of the author of the paper, it would be wrong to believe that a strong civil society can be built without strong foundations of nationality. Remembering the scheme of compatibility of identities and its interpretation, as well as following the arguments of H. Dekker, D. Malova and R. Theulings (1996), H. Dekker, D. Malova (1997), L. Hagendoorn, G. Csepeli, H. Dekker, R. Farnen, (2000), H. Dekker, D. Malova, S. Hoogendoorn (2003), who claim that strengthening of public spirit should start with the strengthening of national feelings and raise up as shown in the model of hierarchy of positive attitudes towards national identity, it is assumed that strengthening of public spirit should start with the development of nationality, and the primary school programmes of civic education should be replaced by the programmes of nationality development.

After the importance of a teacher in the context of a modern educational environment has been justified in the theoretical part of the work, the empirical research was devoted for searching of a correlation between the national orientation of teacher's personality and the national identity of primary school pupils. It was found that **there is a statistically significant and linear functional correlation between the national identity of primary school pupils and the national orientation of teacher's personality**. This correlation shows that those primary school pupils, whose teachers demonstrate a stronger expression of national orientation of a personality, more often express their national identity stronger. The research results complement a number of opinions (e.g. Šalkauskis, 1991; Johanessen et al., 1997; Čepienė, 1999; Jovaiša, 2007; Martišauskienė, 2008; etc.) that underpin the influence of teacher's personality on pupils, however, they bring novelty to the existing theories due to the linearity and significance of the correlation between the expression of the national orientation of teacher's personality and the national identity of pupils.

These results provide a clear and unambiguous answer to one of the problematic issues of the research and allow formulating **the conclusion that there is a direct relationship between the national orientation of teachers' personality and the national identity of pupils** – the stronger is the expression of the national orientation of teacher's personality, the higher is the level of expression of national identity of pupils. Consequently, the strength of the national orientation of teacher's personality has a positive impact on the national identity of pupils. This conclusion **confirms the hypothesis that the national orientation of teacher's personality has a direct influence on the national identity of primary school pupils: the stronger is the expression of the national orientation of teacher's personality, the higher is the level of expression of the national identity of pupils**.

The assessment of the prognostic model of the national identity of primary school pupils and the analysis of variables that have the greatest impact on the national identity of pupils, i.e. the activeness of teacher's personality with respect to the development of pupils' national identity, the abilities (knowledge and skills) of a teacher to develop

pupils' national identity, the national childhood experiences that formed the teacher's nature and character, the teacher's values and national identity, show a **statistically significant linear causal relationship**. The work includes calculation, assessment and justification of the significance of each component. All five of them explain over 50 percent of causal factors that influence the national identity of pupils. The conclusions of this empirical research confirm the theoretical insights of some authors, who ground the importance of a teacher by claiming that the changing social conditions lead to the declining educational role of the family – gradually less and less ethno-cultural experience has been taken over from parents and grandparents, and this leads to the actualisation of the influence of the school, and especially of the teacher, on the national identity of pupils (Čepienė, 1999, 2001; Urbanavičienė, 2010; Stonkuvienė, 2011; etc.).

Based on the attitude that national identity is a model of behaviour that can be learnt and taken over through the institutions that have the state authority, A. Ranonytė (2004) justifies the idea that the education system, with all its network of formal and informal institutions, is considered to be one of the most important sources of national identity formation and maintenance at the stage of secondary socialisation. The empirical research contributed to this knowledge by disclosing the fact that teacher's personality contains more than 50 percent of causal factors that have influence on the national identity of pupils. The empirical research also revealed a **special importance of the component of activeness of teacher's personality in the development of national identity of pupils**, while also confirming the idea expressed by A. Grabauskienė that the smaller the child, the bigger the influence of teacher's personality is exposed on him or her (Grabauskienė, 1999). The empirical disclosure of the importance of the component of teacher's activeness also adds to the ideas expressed by E. Krukauskienė and I. Trinkūnienė. They assume that the subjective factor – teachers-enthusiasts, who currently are most active and the only disseminators of ethnic culture, – is still prevailing when transmitting ethnic culture. In schools, where such teachers work, ethno-cultural events, movements and tours are held, and pupils demonstrate positive

interest and attitudes in relation to ethnic culture (Krukauskienė, Trinkūnienė, 2002). Therefore, this empirically confirmed knowledge opens new opportunities and prospects for the development of pupils' national identity at school.

Thus, we can assume that the prognostic model of the national identity of primary school pupils as well as the calculated research results, showing that the national orientation of teacher's personality has a direct influence on the national identity of pupils, not only confirm the hypothesis of the dissertation, but also contribute to the theories of development of teacher's personality and national identity.

Taking into account the research results, the derived insights allow the formulation of certain **recommendations**.

Recommendations for researchers:

- Since the theoretical part of the work has disclosed that the issue of national identity development lacks an in-depth approach as well as comprehensive and continuous scientific research on the basis of which conclusions could be drawn, recommendations could be provided and targeted changes to the education system could be introduced, the need for continuous and in-depth scientific, and especially empirical, research of national identity has been emphasised.
- The empirical research that has disclosed an important functional and causal relationship between the national orientation of teacher's personality and the national identity of pupils provides the basis for the longitudinal research. Such research and targeted changes in the process of teacher training and continuous education can lead to the disclosure of new important aspects of the development of the processes.

Recommendations for higher education institutions:

- Based on the modern competence-oriented study programmes and the principles of their design, to prepare special disciplines on national identity development, with a special emphasis on the development of the ethno-cultural competence of students.

- Higher education institutions should create and maintain partnership-based relationships with various cultural and educational institutions and create conditions and environments for students – future teachers – for successful development of their cultural competences.

Recommendations for teacher training institutions:

- The dissertation provides a basis and actualises the necessity and importance of primary school teachers' continuous enhancement of national identity development skills. The enhancement of such skills of teachers may become one of the main aspects of the future-oriented policy of national identity.

Recommendations for education policy makers:

- Having justified the idea that, in order to preserve cultural traditions, it is important to apply specific ways of cultural transmission, especially in the initial stage of enculturation of children, it is advisable to analyse the historical perspective of national identity when looking for the ideas for recommendations on national identity development and for the directions of changes, as well as to analyse the insights that have come from the research in cultural anthropology.
- Since it has been determined that Lithuania lacks the future-oriented concept of national identity policy, the necessity to create such a concept has been highlighted.

Recommendations for the heads of schools:

- To pay more attention to strengthening of the cultural competence of primary school teachers.
- To pay more attention to strengthening of the primary school teachers' skills, necessary for the development of national identity of pupils.
- To provide the resources for the creation of a favourable educational environment for the national identity development at school.

Dissemination of the dissertation research results

Scientific publications:

1. Skarbalius, E. (2014). Education of National Identity in Primary Forms: Activity Implemented by Teachers. *Pedagogika / = Pedagogy*, vol. 113, No. 1, pp. 240–249.

2. Skarbalius, E. (2011). Pradinių klasių mokytojų požiūris į etninės kalbos (tarmės) vartojimą pradinėje mokykloje / = The Attitude of Primary Teachers to the Usage of Ethnic Languages (Dialects) at Primary School. *Tiltai / = Bridges*, No. 3 (56), pp. 181–190.

3. Skarbalius, E. (2010). Роль этнического языка в процессе эдукации. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva: zinātnisko rakstu krājums*, VII. Liepāja: LiePA.

4. Skarbalius, E. (2010). Kalbos vaidmuo, siekiant išsaugoti tautinį identitetą / = Role of Language in the Process of National Identity Preservation. *Kultūrų dialogas ir asmenybė / = Cultural Dialogue and Personality*. Klaipėda: Klaipėda University Publishing House; pp. 161–173.

Participation in scientific conferences:

1. Tautinio tapatumo ugdymas pradinėse klasėse / = Education of National Identity in Primary Forms (Conference at the Faculty of Humanities of Klaipėda University, “Etninės kultūros ugdymas – švietimo, kultūros įstaigų ir bendruomenių sąveika” / = “Ethnic Culture Development – Interaction between Educational, Cultural Institutions and Communities”, 12/09/2014).

2. Tautinio tapatumo patirtys realaus gyvenimo kontekste / = National Identity Experiences in the Context of Real Life (Scientific-Practical Conference of Klaipėda Teachers’ Centre for Education and Culture “Praeities ir dabarties kultūros ženklai” / = “Cultural Signs of the Pasts and the Present”, 21/02/2014).

3. Tautinis tapatumas gyvenimo kokybės kontekste / = National Identity in the Context of Quality of Life (International Scientific Conference at the Faculty of Health Sciences of Klaipėda University “Socialinio darbo profesionalizacija: dinamika ir evoliucija” / = “Profes-

sionalization of Social Work: Dynamics and Evolution”, 18–19/04/2013).

4. Education of National Identity in Primary Forms: Activity Implemented by Teachers (International Scientific Conference at Lithuanian University of Educational Sciences “Changes of National Identity in the Process of Globalisation”, 25/05/2012).

5. Pradinių klasių mokytojų požiūris į etninės kalbos (tarmės) vartojimą pradinėje mokykloje / = The Attitude of Primary Teachers to the Usage of Ethnic Languages (Dialects) at Primary School (Conference of Klaipėda University “Pilietinis asmens tapatumas – visuomenės dalių jungiamoji grandis” / = “Civic Personal Identity – the Connecting Link of the Parts of Society”, 06/04/2011).

6. Kalendorinės šventės: tarp *sacrum* ir *profanum* / = Calendar Festivals: Between *Sacrum* and *Profanum* (Interdisciplinary Scientific Conference at Klaipėda University “Tradicijos ir modernumo dermė, priešprieša, raidos perspektyvos” / = “Traditions and Modernity: The Harmony, Opposition and Prospects for Development”, 11–12/11/2010).

7. The Role of Ethnic Languages (Dialects) in the Educational Process (International Scientific Methodological Conference at Liepaja University “Learning Languages: Problems and Perspectives”, 26/03/2010).

8. Role of Language in the Process of National Identity Preservation (International Scientific Conference at the Faculty of Humanities of Klaipėda University “Cultural Dialogue and Personality” 19–20/11/2009).

During the preparation of the dissertation, participation in the Erasmus exchange programme, and from 1 April 2014 to 30 June 2014, accomplishment of practice at the Ioannina University (Greece).

In the academic year 2010–2011, the **dissertation research was funded** by the Lithuanian State Science and Studies Foundation, and in 2014 – by the Lithuanian Science Council.

About the author in brief

Education

In 1990, graduation from Klaipėda University, Faculty of Arts. Master's degree in the specialty of organisation of cultural and educational work.

In 2000-2004, work at the Parliament of the Republic of Lithuania:

- Member of the Education, Science and Culture Committee of the Baltic Assembly;
- Participation in the creation and approval of the National Long-Term Development Strategy, in 2003–2012 – the National Education Strategy, the Law on Education (2003), etc.;
- At the researcher's proposal, the preservation of ethno-cultural and national values was included in the legislative acts of the Republic of Lithuania that are related to the national security of the state;

In 2000-2004, work at the Council for the Protection of Ethnic Culture (at the Parliament of the Republic of Lithuania), at the Regional Council for the Protection of Ethnic Culture;

Since 2011, participation in the activities of the Committee on Education, Science and Culture of the Club of Former Lithuanian Parliamentarians. Participation in the activities of the Union of Lithuanian Teachers of Ethnic Culture after it was founded in 2014.

Research interests

Formation of personal and collective identity; personality formation; creation of educational environments.

ĮVADAS

Problemos praktinis reikšmingumas ir mokslinis naujumas.

Globalizacijos iššūkių kontekste tautinio tapatumo fenomenas analizuojamas įvairiais aspektais. Įtaką tam daro šalies kultūra, istorinė tradicija ir patirtis, geopolitinė padėtis, atvirumo ir uždarumo santykis. Globališkumo sąvoka apibūdinama kaip šiuolaikiniam socialiniam gyvenimui būdingas, greit besiplėtojantis ir nuolat tankėjantis tarpusavio ryšių ir priklausomybės tinklas (Tomlinson, 2002).

Nemažai autorių nagrinėja globalinius pokyčius ir išryškina prieštarinę globalizacijos procesų poveikį žmogui, jo tapatybei ir asmens gyvenamam pasauliui (Held; McGrew; Goldblatt; Perrason, 2002; Bauman, 2007; Giddens, 2000 ir kt.). Viena vertus, globalizacija vertinama teigiamai, kaip stiprinanti asmens ryšius su pasauliu, kita vertus – kaip silpninanti ryšį su vietine bendruomene, silpninanti tautinį tapatumą.

B. Kuzmicko teigimu *tapatumo* sąvoka savo platesniąja prasme nėra nauja – „jau nuo tautinio prisikėlimo XIX amžiuje pradžios lietuviškojoje raštijoje buvo aptarinėjami tos sąvokos turinį sudarantys dalykai: tauta, kalba, tautosaka, istorija, papročiai“ (Kuzmickas, 2007, 6).

Tautinio tapatumo ir jo ugdymo problemai šiuo metu skiriama daug dėmesio: jai spręsti rengiamos mokslo tyrėjų, politikos formuotojų, visuomenininkų konferencijos, diskusijos, rašomi straipsniai, skaitomos paskaitos. Daugelis ši klausimą nagrinėjančių asmenų vienbalsiai sutaria, kad tautinis tapatumas turi būti saugomas, be to, ieškoma būdų, kaip tai turėtų būti daroma. Vis dėlto yra ir skeptikų, kurie temos nagrinėtojus vadina eurofobais, nieko unikaliai lietuviško neranda ir teigia, kad unikalumo net neverta ieškoti, geriau tiesiog analizuoti konkrečių Vidurio ir Rytų Europos regionų socialinę ir istorinę patirtį. (Vasiliauskaitė, 2006).

Pastebima, kad kiekvienu istoriniu laikotarpiu tautinio tapatumo samprata kinta, nes, kaip teigia B. Kuzmickas, „pasireiškia kaip tam tikra tęstinumo ir atsinaujinimo dermė, kurios pobūdį veikia aplinkybės“ (Kuzmickas, 2004, 11).

Nemažai autorių savo darbuose aktualizuoja tautiškumo, tautinės kultūros svarbą ir pažymi ryšį su asmens ugdymo(si) procesu. M. Lukšienė ugdymo ir tautinės kultūros sąsajas apibrėžė dar 1988 metais. L. Jovaiša tautinį ugdymą apibūdina kaip jaunimo ir suaugusiųjų ugdymą, remiantis vienos kurios tautos kultūra, siekiant diegti pagarbą ir meilę gimtajai kalbai, tautos istorijai ir dvasinėms vertybėms (Jovaiša, 2007, 299). I. Čepienė pažymi, kad asmens meilė tėvynei prasideda nuo savo tapatumo suvokimo (Čepienė, 2001). S. Šalkauskio nuomone, tautinis auklėjimas kuria žmogų kaip tautinį individą ir parengia jį tarnauti savo tautos uždaviniams (Šalkauskis, 2002). A. Maceina aktualizuoja asmenybės reikšmingumą, jo nuomone, kol tautinė individualybė yra tik užuomazga, neturi ryškios tautinės lyties, tol žmogaus darbai nėra vertingi, o tauta nesusilaukia asmenybių. Autorius pabrėžia, kad tautiškai auklėjamas žmogus tampa tikru tautiniu individu (Maceina, 1991). V. Aramavičiūtė (2005) akcentuoja kultūros vaidmenį, brandinant tautinę savimonę. Autorės teigimu „būtent kultūra formuoja ir pušelėja nacionalinius ir emocinius ryšius, jungiančius bendruomenę ir jos dvasinį gyvenimą“ (Aramavičiūtė, 2005, 43).

Tautinį tapatumą ir jo ugdymą įvairiais aspektais tyrinėja ir užsienio valstybių mokslininkai. S. Hallas (1991) nagrinėja tautiškumo derinimo su globalumu klausimus, T. R. Gurras (2000) grindžia tautiškumo ugdymo svarbą, U. Hannerzas (1996) pažymi savo krašto kultūrinio paveldo pažinimo svarbą ir pabrėžia jo derinimo su tarpkultūriškumu idėjas.

Tautinio tapatumo svarba aktualizuojama ne tik mokslininkų ir filosofų darbuose, bet pažymima ir įvairiuose tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisiniuose dokumentuose: Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2003); Bendrosiose programos ir išsilavinimo standartuose priešmokykliniam, pradiniam ir pagrindiniam ugdymui (2003); UNESCO priimtoje Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijoje (2003); Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2003); Valstybinėje švietimo strategijoje 2003–2012 m. (2003) ir kt.

2013–2022 m. Valstybinėje švietimo strategijoje tęsiama tautinio tapatumo ugdymo svarbos tema ir keliamas uždavinys užtikrinti tautinės, pilietinės Lietuvos tapatybės stiprinimą. Strategija grindžiama tautinės

tapatybės, istorijos pažinimu, tradicijos tęstinumo ir atvirumo kultūrų įvairovei principais.

Dėl pažymimos svarbos nepriklausomoje Lietuvoje tautiškumas ženklo visų mokomųjų dalykų programoms nuo pat 1989 metų. 1994 metais, parengus bendrųjų programų projektą, atsirado atskira Pilietiškumo ugdymo programa, kuri neatskiriama nuo tautinio ugdymo, ją 1997 metais keičia Bendroji pilietiškumo ugdymo programa, vietoje jos 2004 metais įsigalioja Pilietinio ugdymo programa, o 2006 metais – Ilgalaikė tautinio ir pilietinio ugdymo programa. Pagal ją 2006 metais parengtas Lietuvos etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose strategijos projektas, o 2007 metais – Bendroji pilietiškumo ugdymo programa. Vėliau – 2009 metais – patvirtinta Etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategija, 2010 metais – programa „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“, 2012 metais patvirtinta Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa.

Tokia sparti programų ir nuostatų kaita leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje tautiškumo ir tautinio tapatumo ugdymo problemai spęsti aiškios vizijos nėra. L. Duoblienė (2009), remdamasi T. S. Popkewitziumi (2000), teigia, kad dėl švietimo reformų, stipriai veikiamų globalizacijos proceso, prarandama galia ugdyti savo tautos piliečius, ugdymas tampa hibridinis, integruojant pačias įvairiausias patirtis, teorijas, modelius, o daugiabalsis kalbėjimas taip pat yra tik fikcija, užgožiama globalizacijos balso.

R. Dobranskienė, analizuodama prieštarigus požiūrius į švietimo reformą, pastebi, jog tobulinant mokyklą daug kas priklauso nuo mokytojo asmenybės, jo pasirengimo pedagoginei veiklai, kritiško savo patirties vertinimo (Dobranskienė, 2007, 54). Taigi *iškyla mokytojo asmenybės ir mokytojo pasirengimo ugdyti mokinių tautinį tapatumą problema.* Dėl to L. Jovaiša (2001) išryškina mokytojo asmenybės svarbą tautinio ugdymo procese. Tautinė asmenybė autoriaus teigimu „siekia tautinio idealo – tautos klestėjimo ir didžio jos vertinimo. Tas nuolatinis siekimas kuria asmenybės tautinį ir tarptautinį prestižą, teikia jai garbingo tautiečio statusą“ (Jovaiša, 2001, 107). Autorius pateikia ir mokytojo asmenybės kryptingumo modelį, kaip išteklių tikslingai veikti. Šį modelį sudaro pedagoginės veiklos motyvacija, profesionalumas (vertikaliąji

kryptis) ir pedagoginis charakteris, pedagoginiai sugebėjimai (horizontalioji kryptis) (ten pat). Remiantis asmens tapatumo samprata, kurią pateikia J. S. Phinney, D. A. Rosenthal (1992), jos paradigmoje galima išskirti tris etapus: 1) resursai veikti; 2) tikslingas veikimas; 3) atsakomybė – idėjų realizavimas, gilinimas, puoselėjimas, stiprinimas. Tai papildoma L. Jovaišos (2007) požiūri į tautinį asmenybės kryptingumą.

V. Aramavičiūtė (2005), tyrinėjusi tautinį tapatumą ir jo kaitą vyresniame mokykliniame amžiuje, išreiškia mintį, jog trūksta empirinių tyrimų, kurie pagrįstų įvairaus amžiaus tarpsnio mokinių tautinio tapatumo raiškos galimybes.

Kognityvinės teorijos atstovai: J. Piaget, L. Kohlberg, N. Eisenberg nurodo, kad tautinio tapatumo formavimasis jaunesniame mokykliniame amžiuje priklauso nuo kognityvinio vaiko vystymosi (Žukauskienė, 2002). E. Eriksonas (1994) akcentuoja šio amžiaus tarpsnio psichosocialinės krizės riziką ir aktualumą sisteminiame kontekste: paauglystės amžiaus tarpsnio krizės (identifikacija prieš vaidmenų netvarką) įveikimas priklausys nuo išteklių, sukauptų ankstesniame laikotarpyje. E. J. Marcia (1994) teigia, kad sąmoningo tapatumo formavimo/si ir kūrimo keliu eina tik trečdalis visų žmonių, o dauguma jo dažniausiai visai nekuria, tik perkelia savo vaikystės tapatumą į suaugusiųjų gyvenimą. Tad ankstyvasis mokyklinis amžius yra labai svarbus laikotarpis asmens tautiniam tapatumui formuoti (s).

Teorinių darbų, kuriuose analizuojama tautinio tapatumo ugdymo problema, pasaulyje ir Lietuvoje yra nemažai, tačiau empiriniai tyrimai vis dar lieka fragmentiški. Pastebima esminė problema – didžiulė temų įvairovė, tačiau tyrimai skirti vyresniojo mokyklinio amžiaus vaikų, studentų, jaunimo tautinio tapatumo raiškai nustatyti ir ugdymo galimybėms atskleisti (Aramavičiūtė, 1998; Antinienė, 2002; Trinkūnienė, 2002; Tijūnėlienė, 2003 ir kt.). Minėtuose tyrimuose tautinio tapatumo ugdymas remiasi tik kokia nors viena veikla (Tijūnėlienė, 2003; Klimka, 2006; Šutinienė, 2009; Stoškuvienė et al., 2009; Stoškuvienė, 2010; Stundžienė, 2010; Zuoza, 2010 ir kt.), diskutuojama dėl tautinio tapatumo ir etninės kultūros ugdymo integravimo (Lukšienė, 2000; Čepienė, 2001; Sajienė, 2002; Klimka, 2006; Urbanavičienė, 2010 ir kt.).

O tyrimų, kuriais būtų siekiama atskleisti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų tautinį tapatumą, mokytojo ir mokinių santykius tautinio tapatumo ugdyme, ryšius tarp mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo ir mokinių tautinio tapatumo raiškos pasigendama. Šiuos ryšius atskleisti svarbu, siekiant tikslingos ir kryptingos intervencijos į tautinio tapatumo ugdymo pradinėje mokykloje procesus. Atsižvelgiant į praktinį klausimo reikšmingumą ir mokslinį neištirtumą, tikslinga tyrinėti tautinio tapatumo ugdymą pradinėje mokykloje (jaunesniame mokyklyniame amžiuje).

Tyrimo objektas – pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo įtaka mokinių tautiniam tapatumui.

Mokslinė problema detalizuojama šiais klausimais:

- 1) Kokia yra pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo raiška?
- 2) Kaip reiškiasi pradinės mokyklos mokinių tautinis tapatumas?
- 3) Koks ryšys sieja pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinį kryptingumą ir mokinių tautinį tapatumą?
- 4) Kokią įtaką pradinės mokyklos mokytojo tautinis kryptingumas daro mokinių tautiniam tapatumui?

Tyrimo tikslas – atskleisti pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo įtaką mokinių tautiniam tapatumui.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti tautinio tapatumo ugdymo sampratą istoriniu, edukologiniu, antropologiniu, psichosocialiniu aspektais;
- 2) Teoriškai pagrįsti pradinės mokyklos mokinių tautinio tapatumo ugdymo aspektus kintančios ugdymo paradigmos virsmo kontekste, aktualizuojant pradinės mokyklos mokytojo pasirengimo tautinio tapatumo ugdymui problemą;
- 3) Atskleisti pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo ir mokinių tautinio tapatumo raišką;

4) Empiriškai pagrįsti pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo įtaką ugdant mokinių tautinį tapatumą.

Hipotezė: pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinis kryptingumas daro tiesioginę įtaką jo mokinių tautiniam tapatumui: kuo aukštesnis mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo raiškos lygmuo, tuo aukštesnis mokinių tautinio tapatumo raiškos lygmuo.

Darbe remiamasi šiomis teorinėmis ir metodologinėmis **nuostatomis:**

- Nuostata, jog **tautinis savitumas ir tapatumas yra viena iš reikšmingiausių žmonijos vertybių globalėjančioje visuomenėje** (Levi Strauss, 1992; Grigas, 2004; ir kt.), pagrindžia šio disertacinio tyrimo svarbą ir leidžia šį disertacinį tyrimą plėtoti.
- **Tautinio tapatumo, kaip vieno pagrindinių asmens tapatumų jį supančioje socialinėje aplinkoje idėja** (Smith, 1986; Gellner, 1983; Castells, 2006; ir kt.), **grindžianti tapatumo formavimosi svarbą asmens psichosocialinei raidai** (Erikson, 1968; Marcia, 1966) pagrindžia šio disertacinio tyrimo svarbą ir leidžia šį disertacinį tyrimą plėtoti.
- **Tautinio tapatumo, kaip išmokstamo elgsenos modelio, koncepcija** (Lukšienė, 1988; Maceina, 1990; Šalkauskis, 1991; Jovaiša, 2003). Ši koncepcija leidžia plėtoti tautinio tapatumo ugdymo klausimą, nes tik laikantis požiūrio, kad tautinis tapatumas yra ugdomas, galima tyrinėti tokio ugdymo problemą. Koncepcijoje pažymima ir valstybinių institucijų reikšmė ugdant tautinį tapatumą. Šis aspektas, kartu su
- nuostata, kad **švietimas yra neatsiejama konkrečios kultūros dalis**, kad jį lemia kultūra, kurioje jis veikia, ir švietimo sistema, yra vienas iš kultūrą kuriančių veiksnių (Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, 1989), ir

- nuostata, kad **pradinis ugdymas grindžiamas <...> tautiškumo principais** (Bendrosios programos, 2008), leidžia plėtoti šį disertacinį tyrimą formalaus pradinio ugdymo kontekste.
- **Reflekyvaus mokymosi teorijos**, akcentuojančios sisteminių požiūrį į ugdymo(si) procesą, susiejant teoriją ir praktiką, ugdant kritinį mąstymą (Atkins, Murphy, 1994; Kolb, 1984; ir kt.).
- **Pozityvistinė tyrimo paradigma**, pabrėžianti kiekybinių tyrimų tinkamumą socialinėms problemoms (tarp jų ir edukologinėms) spręsti (Creswell, 2009; Bell, 2010; Collins, 2011; Muijs, 2011; Moses, Knutsen, 2012; ir kt.). Vadovaujantis šia paradigma, atliktas empirinis tyrimas bei ištirti mokytojų ir jų mokinių tautinio tapatumo priežasties ir pasekmės ryšiai, tuo tikslu naudojant anketines apklausas ir kiekybinių duomenų statistinę analizę.
- H. Dekkerio ir D. Malovos (1997) **teigiamų tautiškumo nuostatų formavimo modelis** ir L. Jovaišos **asmenybės struktūros modelis** (2003) suteikia galimybę tyrimo instrumento formavimui.

Tyrimo teorinis naujumas

1. Teoriškai ir empiriškai pagrįsta mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo įtaka ugdant mokinių tautinį tapatumą pradinėje mokykloje.
2. Empiriškai pagrįsta ypatinga mokytojo asmenybės aktyvumo, ugdant pradinių klasių mokinių tautinį tapatumą, svarba kitų mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo elementų kontekste.

Tyrimo praktinis reikšmingumas

1. Atliktas tyrimas leido pirmą kartą Lietuvoje įvertinti pradinių klasių mokinių tautinio tapatumo raiškos lygmenį. Adaptuotas šios raiškos vertinimo instrumentas sudaro prielaidas tikslinei intervencijai į vykdomus mokinių tautinio tapatumo ugdymo procesus ir pokyčio vertinimus.
2. Mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo ir pradinių klasių mokinių tautinio tapatumo ryšių atskleidimas reikšmingas tuo, kad padeda nustatyti nagrinėjamų objektų tobulinimo veiksnius, sudaro galimybes kryptingai veikti, daryti tikslingą intervenciją į vykdomus mokytojų rengimo ir jų tęstinio mokymo procesus, siekiant juos tobulinti ir gauti geresnius mokinių tautinio tapatumo ugdymo rezultatus.

Disertacijos struktūros ir turinio apžvalga

Darbą sudaro įvadas, trys pagrindiniai skyriai, diskusija, rekomendacijos, išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Disertacijos apimtis 143 psl. (priedai pateikiami kompaktinėje plokštelėje). Darbe pateiktos 45 vaizdinės priemonės: 16 lentelių ir 29 paveikslai. Disertaciniam tyrimui naudota 232 literatūros šaltiniai. Empiriniame tyrime dalyvavo 2 268 respondentai, SPSS programa apdoroti 2 268 klausimynai.

Disertacijos turinys

1. TAUTINIO TAPATUMO UGDYMO PRADINĖJE MOKYKLOJE TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Tautinio tapatumo ugdymo konceptualioji analizė

1.1.1. Tautinio tapatumo ugdymas globalizacijos iššūkių kontekste

1.1.2. Tautinio tapatumo ugdymas antropologinėje perspektyvoje

1.1.3. Tautinio tapatumo ugdymas psichosocialiniu lygmeniu

1.2. Pradinės mokyklos mokinių tautinio tapatumo ugdymas edukacinės paradigmos virsmo kontekste

1.2.1. Sąveika grindžiamos ugdymo paradigmos kontekstas

1.2.2. Pradinės mokyklos mokinių amžiaus tarpsnio psichosocialinė charakteristika kaip prielaida tautiniam tapatumui ugdyti

1.3. Pradinės mokyklos mokytojų pasirengimas ugdyti mokinių tautinį tapatumą

1.3.1. Mokytojo asmenybės tautinis kryptingumas kaip įgalinanti sąlyga mokinių tautinio tapatumo ugdymo(si) procese

1.3.2. Pradinės mokyklos mokytojų rengimo(si) ugdyti mokinių tautinį tapatumą teorinės prielaidos

2. PRADINĖS MOKYKLOS MOKYTOJO ASMENYBĖS TAUTINIO KRYPTINGUMO ĮTAKOS MOKINIŲ TAUTINIAM TAPATUMUI TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo logika

2.2. Tyrimo strategijos pasirinkimo pagrindimas

2.3. Tyrimo imtis

2.4. Duomenų rinkimas

2.5. Tyrimo instrumentas

2.6. Tyrimo etika

3. PRADINĖS MOKYKLOS MOKYTOJO ASMENYBĖS TAUTINIO KRYPTINGUMO ĮTAKOS MOKINIŲ TAUTINIAM TAPATUMUI TYRIMO REZULTATAI

3.1. Pradinės mokyklos mokytojų asmenybės tautinio kryptingumo raiška

3.2. Pradinės mokyklos mokinių tautinio tapatumo raiška

3.3. Pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo ir mokinių tautinio tapatumo ryšys

3.4. Pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo poveikio mokinių tautiniam tapatumui prognozė

DISKUSIJA

LITERATŪRA

PRIEDAI (pateikiami kompaktinėje plokštelėje)

Po įvado pirmajame skyriuje *Tautinio tapatumo ugdymo pradinėje mokykloje teorinis pagrindimas*, siekiant išanalizuoti tautinio tapatumo fenomeną istoriniu, edukologiniu, antropologiniu, psichosocialiniu aspektais, taip pat teoriškai pagrįsti pradinės mokyklos mokinių tautinio tapatumo ugdymo aspektus kintančios ugdymo paradigmos virsmo kon-

tekste, aktualizuojant pradinės mokyklos mokytojų pasirengimo problemą, analizuojama mokslinė literatūra ir dokumentai.

Poskyryje *Tautinio tapatumo ugdymo conceptualioji analizė* tautinio tapatumo ugdymas nagrinėjamas edukologiniu, istoriniu, antropologiniu, psichosocialiniu aspektais. Pateikiama požiūrių įvairovė leido atskleisti tautinio tapatumo reiškinių įvairiapusiškumą, kartu parodė, koks aktualus socialiniu–pedagoginiu požiūriu šis klausimas buvo ir yra Lietuvoje. Apžvalga taip pat atskleidė, jog nors tautinio tapatumo fenomenas ir jo ugdymo vertinimas laikui einant kinta ir įgauna vis kitokį atspalvį, tačiau svarbos nepraranda.

Poskyryje *Pradinės mokyklos mokinių tautinio tapatumo ugdymas edukacinės paradigmos virsmo kontekste* nagrinėjamas sąveika grindžiamas ugdymo paradigmos kontekstas; pradinės mokyklos mokinių amžiaus tarpsnio psichosocialinė charakteristika įvertinama kaip prielaida tautiniam tapatumui ugdyti, atskleista, kad vaikystės patirtys tampa ypač svarbios, kai asmuo, išsąmonindamas priklausomybę tautai, perima jos tradicijas, papročius, simbolių sistemą, istorinę patirtį, normas ir vertybes.

Poskyryje *Pradinės mokyklos mokytojų pasirengimas ugdyti mokinių tautinį tapatumą* aptariama mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo bruožai kaip įgalinanti sąlyga ugdant mokinių tautinį tapatumą ir konstatuojamas tokia įtaką įrodančių empirinių tyrimų trūkumas. Asmenybės teorijų ir koncepcijų aptarimas padėjo empirinio tyrimo modeliui pasirinkti L. Jovaišos asmenybės koncepciją, taip pat ir suformuluoti disertacinio darbo hipotezę. Poskyryje *Pradinės mokyklos mokytojų rengimo/si ugdyti mokinių tautinį tapatumą teorinės prielaidos* analizuojama mokytojo rengimo/si problema istorinėje ir nūdienos perspektyvoje. Teorinė analizė atskleidė, kad Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir nebelikus akivaizdaus, agresyviai išreikšto pavojaus mūsų tautiškumui, aukštųjų mokyklų nuostatos tautinio tapatumo ugdymo reikšmingumo klausimu mažta, pereinant nuo klasikinės link laisvosios ugdymo paradigmos, vertę linkstama suteikti kitiems dalykams. Visgi išryškinius mintį, kad visuomenė viliasi, jog mokykla suteiks mokiniams kultūrinių žinių, tautinių nuostatų ir vertybių, iškeltas mokytojo pasi-

rengimo veikti kintančios edukacinės paradigmos virsmo kontekste klausimas.

Atskleidus tautinio tapatumo fenomeno specifiką ir apibūdinus svarbiausius pradinės mokyklos mokinių tautinio tapatumo ugdymo aspektus, sukurta mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo įtakos mokinių tautiniam tapatumui empirinio tyrimo metodologija, kuri grindžiama pozityvistine tyrimo paradigma. Taigi antrajame disertacijos skyriuje *Pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo įtakos mokinių tautiniam tapatumui tyrimo metodologija* aprašoma sukurta mokytojų asmenybės tautinio kryptingumo įtakos mokinių tautiniam tapatumui empirinio tyrimo metodologija. Skyrių sudaro penki poskyriai. Pirmajame poskyryje *Tyrimo strategijos pasirinkimo pagrindimas* pateikiami strategijai keliami metodologiniai reikalavimai, pristatoma bendroji tyrimo eiga, pagrindžiamas tyrimo strategijos pasirinkimas. Poskyryje *Tyrimo imtis* aptariamas imties sudarymas (378 respondentai – mokytojai, 1 890 respondentų – šių mokytojų mokiniai), įvairiais sociodemografiniais aspektais tikrinamas imties reprezentatyvumas. Tolesniuose poskyriuose aptariamas duomenų rinkimas, tyrimo etika, sukurti instrumentai (klausimynai), aprašytos duomenų rinkimo procedūros ir jų analizė (*Cronbacho alpha* koeficientas, koreliacinė analizė, daugialypė tiesinė regresinė analizė).

Trečiasis disertacijos skyrius – *Pradinės mokyklos mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo įtakos mokinių tautiniam tapatumui tyrimo rezultatai*. Jame pateikiami empirinio tyrimo rezultatai: mokytojų asmenybės tautinio kryptingumo raiškos tyrimo rezultatai, mokinių tautinio tapatumo raiškos tyrimo rezultatai, mokytojų asmenybės tautinio kryptingumo raiškos ir mokinių tautinio tapatumo raiškos ryšys bei mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo poveikio mokinių tautiniam tapatumui prognozė.

DISKUSIJA

Šio darbo objektu pasirinktas mokinių tautinio tapatumo ugdymas pradinėje mokykloje.

Kadangi tautinio tapatumo samprata vis dar sulaukia įvairių interpretacijų (dažniausiai tai tiesiog priklauso nuo konteksto, kuriame ji taikoma), buvo bandoma tautinio tapatumo esmę ir klausimo specifiką išnagrinėti tiek, kiek ji susijusi su ugdymo klausimais. Taigi nagrinėjant tautinį tapatumą edukologiniu požiūriu, dabartiniu metu dažniausiai susiduriama su globališkumu ir jo keliamais iššūkiais. Visgi veikiant globalizacijos procesams ir valstybėms jungiantis į įvairias sąjungas, ne pats jungimasis į tarpvalstybines struktūras lemia tautinę niveliaciją, o tik pačios valstybės ir visuomenės požiūris į tautinį tapatumą ir santykis su tautinių vertybių visuma. Vertinant šį požiūrį Lietuvoje, aptinkama dviprasmiška situacija. Viena vertus, tautinio tapatumo ugdymas yra pažymimas ir reglamentuojamas įvairiuose valstybiniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose, kita vertus, problemai giluminis dėmesys nėra skiriamas – tyrimai atskleidžia spragas, susijusias su tautiškumo ugdymu, spragas mokyklose, taip pat rengiant metodinę medžiagą, rengiant mokytojus tautiniam tapatumui ugdyti. Todėl galima daryti prielaidą, jog *tautinio tapatumo ugdymo klausimui trūksta giluminio požiūrio, išsamių ir tęstinių mokslinių tyrimų, kurių pagrindu galima būtų formuluoti išvadas, teikti rekomendacijas ir inicijuoti tikslinius pokyčius švietimo sistemoje. Rekomendacijoms ir pokyčių kryptims idėjų galima rasti tautinio tapatumo istorinėje perspektyvoje bei išvalgoje, kilusiose iš kultūrinės antropologijos tyrimų.* Kiekviena kultūra turi savus metodus, padedančius išskleisti ir formuoti vaiko gyvenimui reikalingus įgūdžius, todėl, siekiant saugoti kultūrinę tradiciją, yra svarbu taikyti savus kultūrinės transmisijos būdus, o ypač pirminiame vaikų įkultūrinimo etape (Sadochin, 2004). **Pirmasis darbo uždavinys, kuriuo siekta išanalizuoti tautinio tapatumo fenomeną edukologiniu, istoriniu, antropologiniu, psichosocialiniu aspektais, suteikė idėjų, kurios gali būti naudojamos ne tik šiame, bet ir ateities moksliniuose tyrimuose. Taip pat kilusios išvalgos, kaip šios apžvalgos rezultatas, suteikia**

pagrindą rekomendacijoms tautinio tapatumo ugdymo klausimais rengti.

Siekiant teoriškai pagrįsti pradinės mokyklos mokinių tautinio tapatumo ugdymo aspektus kintančios ugdymo paradigmos virsmo kontekste, aktualizuota pradinės mokyklos mokytojų pasirengimo ugdyti mokinių tautinį tapatumą problema. Vertindama realią situaciją mokykloje, tirdama ir atskleisdama tautinio sąmoningumo ugdymo(si) ypatumus, I. Čepienė teigia, kad tautinės ir pilietinės savimonės formavimo uždaviniai, keliami mokykloms reglamentuotuose dokumentuose, **nepakankamai efektyviai realizuojami** mokyklos ugdymo procese (Čepienė, 2001). Darbo autoriaus nuomone, viena to priežasčių galėtų būti mažėjantis dėmesys tautinio tapatumo ugdymui, rengiant mokytojus aukštųjų mokyklų studijų procese. Nustatyta, kad Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir nebelikus akivaizdaus, agresyviai išreikšto pavojaus mūsų tautiškumui, aukštųjų mokyklų nuostatos tautinio tapatumo ugdymo reikšmingumo klausimu mažta, pereinant nuo klasikinės link laisvosios ugdymo paradigmos, vertę linkstama suteikti kitiems dalykams. **Todėl antrasis darbo uždavinys, kuriuo siekta apžvelgti pradinės mokyklos mokytojų pasirengimo ugdyti mokinių tautinį tapatumą klausimus, atskleidė šio klausimo aktualumą ir problemišumą. Tai rodo, kad Lietuvai trūksta į ateitį orientuotos visapusės tautinio tapatumo politikos. Kartu istorinė mokytojų rengimo apžvalga suteikia idėjų kuriant šiuolaikinio mokytojų pasirengimo ugdyti mokinių tautinį tapatumą rekomendacijas.**

Teorinės šio darbo dalies įžvalgos ne tik pateikia naudingos informacijos apie mokytojų pasirengimą ugdyti tautinį tapatumą šiandieninėje Lietuvos pradinėje mokykloje. Kartu aktualizuojama didesnės apimties tyrimų, skirtų mokytojų veiklų, ugdant mokinių tautinį tapatumą, būtinybė. Aprašius įvairias istorinėje perspektyvoje svarbiomis laikomas veiklas ir pagrindus pradinio ugdymo integravimo į etnokultūrinį ugdymą idėją, manoma, jog vertingi ir prasmingi būtų tolesni mokytojų veiklų ir mokinių tautinio tapatumo tyrimai, nagrinėjantys skirtingų veiklų svarbą ir užduočių veiksmingumą, ugdant mokinių tautinį tapatumą.

Empirinis tyrimas, pagrįstas pozityvistine tyrimo paradigma ir vykdytas taikant kiekybinių duomenų rinkimo būdą, atliktas siekiant atskleisti mokytojų ir mokinių tautinio tapatumo ryšius bei empiriškai pagrįsti mokytojų asmenybės tautinio kryptingumo įtaką mokinių tautiniam tapatumui.

Didelis iššūkis atliekant šį tyrimą buvo tautinio tapatumo modelio pasirinkimas, tyrimo strategijos, tinkamos įvertinti pradinėse klasių mokinių nuostatos, pasirinkimas ir tautinio tapatumo raiškos įvertinimo instrumento, tinkamo įvertinti pradinėse klasių mokinių tautinį tapatumą, sukūrimas.

Nors yra tyrėjų, nagrinėjusių tautinio tapatumo ugdymą mokykloje, pavyzdžiui, I. Čepienė (1999) nagrinėjo mokyklų vadovų požiūrį į tautinio tapatumo ugdymą, D. Urbanavičienė (2012) nagrinėjo 5–12 klasių mokinių tautinio tapatumo ugdymo situaciją, A. Grabauskienė (1999) tyrė studentų tautines vertybes ir pan., visgi pažymima, kad Lietuvoje apskritai nevykdyti tyrimai, siekiant nustatyti pradinėse klasių mokinių tautinį tapatumą. Pažymėtina ir tai, kad apskritai vengiama matuoti mokinių tautines nuostatas. Dėl pažymimos tyrimų, kuriuose respondentai – vaikai, problematikos, nutarta ne kurti naują tautinio tapatumo raiškos matavimo instrumentą, bet ieškoti tautinio tapatumo modelio ir / ar instrumento, kuris būtų validuotas ir pritaikomas tyrimui Lietuvoje. Todėl nutarta naudoti H. Dekkerio (1997) teigiamų tautinio tapatumo nuostatų pagrindu sukurtą modelį. Šio modelio pasirinkimas empiriniam tyrimui motyvuojamas tuo, kad jame tautinio tapatumo struktūra detalizuota ir suteikia galimybę įvertinti atskirus elementus. Laikoma, kad struktūros išskaidymas į atskirus elementus įgalina tyrėją tautinį tapatumą išmatuoti. Kitas svarbus motyvas, pasirenkant šį modelį, buvo tas, kad modelio pagrindu jo autoriai yra sukūrę klausimyną tirti vaikų tautinį tapatumą, t. y. klausimų formuluočių sudarytos tokios, kad būtų suprantamos vaikui ir nebūtų dviprasmiškos. Svarbu pažymėti ir tai, kad Lietuva nėra pirmoji valstybė, kurioje šis klausimynas naudojamas. Jis jau buvo naudojamas tiriant Nyderlanduose, Ispanijoje, Vengrijoje, Slovėnijoje ir kitose valstybėse gyvenančių vaikų tautinį tapatumą. Taigi **atliktas empirinis tyrimas leido pirmą kartą Lietuvoje įvertinti pradinėse klasių mokinių tautinio tapatumo raiškos lygmenį.** Be to, Lietuvai

adaptuotas šios raiškos vertinimo instrumentas sudaro prielaidas tikslinei intervencijai į vykdomus mokinių tautinio tapatumo ugdymo procesus ir pokyčio vertinimus.

Reikia paminėti, kad atliekant darbe aprašomą empirinį tyrimą susidurta su kai kuriais šio tyrimo apribojimais. Visų pirma, tautinio tapatumo nuostatų klausimyno pritaikymas naudojimui Lietuvoje. Klausimyną išvertus iš anglų į lietuvių kalbą, teiginių suvokimas buvo aptartas mokslininkų ir mokytojų grupėse. Klausimai apie tautinę viršenybę ir keli teiginiai apie pilietiškumą buvo suprasti ir įvertinti itin dviprasmiškai. Po diskusijų ir prasmės suvokimo derinimo, visgi nutarta šių teiginių šiame tyrime atsisakyti. Tai apriboja galimybę lyginti Lietuvos ir kitų valstybių, kuriose naudotas klausimynas, rezultatus.

Kitas tyrimo apribojimas – galimas imties nereprezentatyvumas, kadangi laikoma, jog nagrinėjamas pradinėjų klasių mokinių tautinis tapatumas, tačiau apklausoje dalyvauja tik 3 ir 4 klasių mokiniai. Tai motyvuota tuo, jog tautinis tapatumas formuojamas ne per vienerius metus, o įvertinti ugdytojo (mokytojo) įtaką reikalingas laikas. Visgi tai gali menkinti tyrimo išvadų patikimumą. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad imties reprezentatyvumas buvo patikrintas tam tikrų socialinių ir demografinių respondentų savybių aspektais, manoma, jog tyrimo duomenys gali būti nagrinėjami disertaciniame tyrime.

Tyrimui buvo sudaryti du iš dalies originalūs klausimynai – mokytojams ir mokiniams. Abu jie turėjo vieną bendrą dalį, skirtą respondentų tautinio tapatumo raiškai įvertinti, t. y. išmatuoti tautinių jausmų, tautinių pomėgių, tautinio pasididžiavimo, tautinės pirmenybės ir pilietiškumo raiškos lygmenį. Mokytojams skirtame klausimyne taip pat įtrauktos skalės, skirtos mokytojų asmenybės tautinio kryptingumo raiškai įvertinti. Naudojimui pasirinktas L. Jovaišos (2007) asmenybės struktūros koncepcijos modelis. Šio modelio pasirinkimą iš dalies lėmė tai, jog „lyginant su kitomis teorijomis, L. Jovaišos asmenybės koncepcija ypač paranki edukologijos srityje, [...] ją empiriškai pagrindė ir jos edukologinį validumą patvirtino ne vienas tyrėjas“ (Paulauskas, 2010, 68). Taip pat šis modelis parankus kuriant instrumentą, kadangi asmenybės struktūros išskaidymas į atskirus elementus įgalina tyrėją asmenybės raišką išmatuoti. Manoma, kad klausimynų naudojimas darbe pasiteisino, to-

dėl gali būti diskutuojamas ir svarstomas platesnis jų pritaikomumas tautinio tapatumo tyrimams.

Siekiant patikimų tyrimo rezultatų, tyrime kviesti dalyvauti visų atrinktų Lietuvos savivaldybių pradinėjų klasių mokytojai ir jų mokiniai, ir dalyvavo visi sutikusieji. Todėl tyrimas, remiantis D. C. Mutz (2011), gali būti laikomas nacionaliniu, o jo rezultatai gali būti vertinami, kaip atskleidžiantys bendrą Lietuvos situaciją nagrinėjamu klausimu.

Konkrečiai nagrinėjant tyrimo metu gautus rezultatus, visų pirma nustatytas aukštas mokinių ir mokytojų tautinio tapatumo lygmuo. Lyginant su modelių autorių kitose valstybėse gautais tautinio tapatumo tyrimų rezultatais, Lietuvoje ypač stipri tiek mokytojų, tiek mokinių pilietiškumo raiška. Gali būti, kad tai lėmė į pilietiškumo ugdymą orientuota valstybės švietimo politika ir pilietiškumo ugdymo programos. Primename, kad 1994 metais, parengus bendrųjų programų projektą, atsirado atskira pilietiškumo ugdymo programa, kuri neatskiriama nuo tautinio ugdymo, ją 1997 metais keičia bendroji pilietiškumo ugdymo programa, kurią 2004 metais keičia pilietinio ugdymo programa, o 2006 metais priimta ilgalaikė tautinio ir pilietinio ugdymo programa. Vis dėlto, darbo autoriaus nuomone, neteisinga būtų manyti, kad stipri pilietinė visuomenė gali būti kuriama be stiprių tautiškumo pagrindų. Prisiminus tapatumų suderinamumo schemą ir jos aiškinimą, taip pat remiantis H. Dekkerio, D. Malovos ir R. Theulingso (1996), H. Dekkerio, D. Malovos (1997), L. Hagendoorno, G. Csepeli, H. Dekkerio, R. Farneno, (2000), H. Dekkerio, D. Malovos, S. Hoogendoorno (2003) argumentais, jog pilietiškumo stiprinimas turi prasidėti nuo tautinių jausmų stiprinimo ir kilti viršun, kaip nurodoma teigiamų tautinio tapatumo nuostatų hierarchijos modelyje, manoma, kad pilietiškumo stiprinimas turi prasidėti nuo tautiškumo ugdymo, o pradinėjų klasių pilietiškumo ugdymo programos turėtų keisti tautiškumo ugdymo programas.

Teorinėje darbo dalyje pagrindus mokytojo svarbą visame šiuolaikinės edukacinės aplinkos kontekste, empiriniame tyrime ieškota sąsajų tarp mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo ir pradinėjų klasių mokinių tautinio tapatumo. Nustatyta, kad **pradinėjų klasių mokinių tautinį tapatumą ir mokytojo asmenybės tautinį kryptingumą sieja statistiškai reikšmingas ir tiesinis funkcinis ryšys**. Šis ryšys rodo, kad tie

pradinių klasių mokiniai, kurių mokytojai pasižymi stipresne asmenybės tautinio kryptingumo raiška, dažniau stipriau išreiškia savo tautinį tapatumą. Šie tyrimo rezultatai papildo daugelį nuomonių (pvz., Šalkauskis, 1991; Johanessen ir kt., 1997; Čepienė, 1999; Jovaiša, 2007; Martišauskienė, 2008; ir kt.), grindžiančių mokytojo asmenybės įtaką mokiniams, tačiau į esamas teorijas įneša naujumo, kadangi atskleistas ryšio tarp mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo raiškos ir mokinių tautinio tapatumo tiesiškumas bei reikšmingumas.

Šie rezultatai pateikia aiškų ir nedviprasmių atsakymą į vieną iš probleminių darbo klausimų ir leidžia formuluoti **išvadą, kad mokytojų asmenybės tautinį kryptingumą ir mokinių tautinį tapatumą sieja tiesioginis ryšys** – stiprėjant mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo raiškai, didėja mokinių tautinio tapatumo raiškos lygmuo. Vadinasi, mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo stiprumas daro teigiamą įtaką mokinių tautiniam tapatumui. Ši išvada **patvirtina ir iškelta hipotezę, jog mokytojo asmenybės tautinis kryptingumas daro tiesioginę įtaką pradinių klasių mokinių tautiniam tapatumui: kuo stipresnė mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo raiška, tuo aukštesnis mokinių tautinio tapatumo raiškos lygmuo.**

Vertinant sudarytą pradinių klasių mokinių tautinio tapatumo prognostinį modelį ir analizuojant kintamuosius, darančius didžiausią įtaką mokinių tautiniam tapatumui, t. y. mokytojo asmenybės aktyvumas mokinių tautinio tapatumo ugdymo atžvilgiu, mokytojo gebėjimai (žinios ir įgūdžiai) ugdyti mokinių tautinį tapatumą, mokytojo būdą ir charakterį formavusios tautinės vaikystės patirtys, mokytojo vertybės ir mokytojo tautinis tapatumas, nustatytas **statistiškai reikšmingas tiesinis priežastinis ryšys**. Darbe apskaičiuota, įvertinta ir pagrįsta kiekvieno dėmens svarba. Jie visi penki paaiškina daugiau nei 50 proc. priežastinių veiksnių, darančių įtaką mokinių tautiniam tapatumui. Šios empirinio tyrimo išvados patvirtina kai kurių autorių, grindžiančių mokytojo svarbą, teorines išvalgas, jog pasikeitus socialinėms sąlygoms konstatuojamas mažėjantis auklėjamasis šeimos vaidmuo – vis mažiau perimama tėvų ir senelių etnokultūrinė patirtis, todėl aktualizuojama mokyklos ir ypač mokytojo įtaka mokinių tautiniam tapatumui (Čepienė, 1999, 2001; Urbanavičienė, 2010; Stonkuvienė, 2011; ir kt.).

Remdamasi nuostata, kad tautinis tapatumas yra valstybinę galią turinčioms institucijoms padedant išmokstamas ir perimamas elgsenos modelis, A. Ranonytė (2004) grindžia idėją, kad švietimo sistema su visu formalių ir neformalių institucijų tinklu yra laikoma viena svarbiausių tautinio tapatumo formavimo(si) ir palaikymo šaltinių antrinės socializacijos etape. Empirinis tyrimas papildė šias žinias, atskleidamas, jog mokytojo asmenybėje yra daugiau nei 50 proc. priežastinių veiksmų, darančių įtaką mokinių tautiniam tapatumui. Empirinis tyrimas atskleidė ir **ypatingą mokytojo asmenybės aktyvumo dėmens svarbą ugdant mokinių tautinį tapatumą**, kartu patvirtindamas A. Grabauskienės mintį, jog kuo mažesnis vaikas, tuo didesnis jam mokytojo asmenybės poveikis (Grabauskienė, 1999). Mokytojo aktyvumo dėmens svarbos empirinis atskleidimas papildė ir E. Krukauskienės bei I. Trinkūnienės keliamas idėjas. Jos teigia, kad perduodant etninę kultūrą vis dar vyrauja subjektyvus veiksnys – mokytojai entuziastai, kurie šiuo metu ir yra aktyviausi bei vieninteliai etninės kultūros skleidėjai. Kur tokių mokytojų esama, ten vyksta ir etninės kultūros renginiai, akcijos, žygiai, ten moksleivių interesas ir nuostatos etninės kultūros atžvilgiu pozityvios (Krukauskienė, Trinkūnienė, 2002). Todėl šis, empiriškai patvirtintas, žinojimas atveria naujas galimybes ir perspektyvas mokinių tautinio tapatumo ugdymui mokykloje.

Taigi galima teigti, kad sukurtas pradinį klasių mokinių tautinio tapatumo prognostinis modelis ir apskaičiuoti tyrimo rezultatai, parodantys, jog mokytojo asmenybės tautinis kryptingumas daro tiesioginę įtaką mokinių tautiniam tapatumui, ne tik patvirtina keltą disertacijos hipotezę, bet ir įneša indėlį į mokytojo asmenybės bei tautinio tapatumo ugdymo teorijas.

Atsižvelgiant į tyrimų rezultatus, kilusios išvalgos leidžia formuluoti ir kai kurias **rekomendacijas**.

Rekomendacijos mokslo tyrėjams:

- Teorinėje darbo dalyje atskleidus, jog tautinio tapatumo ugdymo klausimui trūksta giluminio požiūrio, išsamių ir tęstinių mokslinių tyrimų, kurių pagrindu galima būtų dary-

ti išvadas, teikti rekomendacijas ir daryti tikslinius pokyčius švietimo sistemoje, pažymima tęstinių ir giluminių tautinio tapatumo mokslinių tyrimų, o ypač empirinių, būtinybė.

- Atliktas empirinis tyrimas, atskleidęs svarbius funkcinius bei priežastinius mokytojo asmenybės tautinio kryptingumo ir mokinių tautinio tapatumo ryšius, suteikia pagrindą longitudinaliniam tyrimui. Vykdamas tokį tyrimą, darant tikslinius pokyčius mokytojų rengimo ir tęstinio mokymo procese, gali būti atskleisti nauji svarbūs procesų tobulinimo aspektai.

Rekomendacijos aukštosioms mokykloms:

- Remiantis šiuolaikinėmis į kompetencijų ugdymą orientuotomis studijų programomis ir jų konstravimo principais, parengti specialius tautinio tapatumo ugdymo studijų dalykus, ypač akcentuojant studentų etnokultūrinės kompetencijos ugdymą.
- Aukštosios mokyklos turėtų kurti ir palaikyti partneryste grįstus santykius su įvairiomis kultūros bei ugdymo institucijomis ir sudaryti studentams – būsimiems mokytojams – sąlygas ir aplinkas kultūrinėms kompetencijoms sėkmingai ugdytis.

Rekomendacijos pedagogų kvalifikacijos tobulinimo institucijoms:

- Disertacija suteikia pagrindą ir aktualizuoja pradinių klasių mokytojų tautinio tapatumo ugdymo gebėjimų nuolatinio stiprinimo būtinumą ir svarbą. Šių mokytojų gebėjimų stiprinimas gali tapti vienu iš pagrindinių į ateitį orientuotos tautinio tapatumo politikos aspektų.

Rekomendacijos švietimo politikos formuotojams:

- Pagrindus idėją, kad, siekiant saugoti kultūrinę tradiciją, yra svarbu taikyti savus kultūrinės transmisijos būdus, o ypač

pirminiame vaikų įkultūrinimo etape, siūloma idėjų tautinio tapatumo ugdymo rekomendacijoms ir pokyčių kryptims ieškoti tautinio tapatumo istorinėje perspektyvoje bei išvalgose, kilusiose iš kultūrinės antropologijos tyrimų.

- Nustačius, jog Lietuvai trūksta į ateitį orientuotos tautinio tapatumo politikos koncepcijos, pažymima jos kūrimo būtinybė.

Rekomendacijos mokyklų vadovams:

- Skirti daugiau dėmesio stiprinant pradinį klasių mokytojų kultūrinę kompetenciją.
- Skirti daugiau dėmesio stiprinant pradinį klasių mokytojų gebėjimus, reikalingus mokinių tautiniam tapatumui ugdyti.
- Skirti išteklių palankiai tautinio tapatumo ugdymo edukacinei aplinkai mokykloje kurti.

Disertacinio tyrimo rezultatų sklaida

Mokslinės publikacijos:

1. Skarbalius, E. (2014). Education of national identity in primary forms: activity implemented by teachers. *Pedagogika*, t. 113, Nr. 1, p. 240–249.

2. Skarbalius, E. (2011). Pradinį klasių mokytojų požiūris į etninės kalbos (tarmės) vartojimą pradinėje mokykloje. *Tiltai*, Nr. 3 (56), p. 181–190.

3. Skarbalius, E. (2010). Роль этнического языка в процессе эдукации. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva: zinātnisko rakstu krājums*, VII. Liepāja: LiePA.

4. Skarbalius, E. (2010). Kalbos vaidmuo, siekiant išsaugoti tautinį identitetą. *Kultūrų dialogas ir asmenybė*. Klaipėda: KU leidykla; p. 161–173.

Pranešimai mokslinėse konferencijose:

1. Tautinio tapatumo ugdymas pradinėse klasėse (Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto konferencija „Etninės kultūros

ugdymas – švietimo, kultūros įstaigų ir bendruomenių sąveika“, 2014 09 12).

2. Tautinio tapatumo patirtys realaus gyvenimo kontekste (Klaipėdos miesto pedagogų švietimo ir kultūros centro mokslinė-praktinė konferencija „Praeities ir dabarties kultūros ženklai“, 2014 02 21).

3. Tautinis tapatumas gyvenimo kokybės kontekste (Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto tarptautinė mokslinė konferencija „Socialinio darbo profesionalizacija: dinamika ir evoliucija“, 2013 04 18–19).

4. Tautinio tapatumo ugdymas pradinėse klasėse: mokytojų vykdomų veiklų tyrimas (Lietuvos edukologijos universiteto tarptautinė mokslinė konferencija „Tautinio tapatumo pokyčiai globalizacijos procese“, 2012 05 25).

5. Pradinių klasių mokytojų požiūris į etninės kalbos (tarmės) vartojimą pradinėje mokykloje (Klaipėdos universiteto konferencija „Pilietinis asmens tapatumas – visuomenės dalių jungiamoji grandis“, 2011 04 06).

6. Kalendorinės šventės: tarp *sacrum* ir *profanum* (Klaipėdos universiteto tarpdalykinė mokslinė konferencija „Tradicijos ir modernumo dermė, priešprieša, raidos perspektyvos“, 2010 11 11–12).

7. Etninės kalbos (tarmės) vaidmuo ugdymo procese (Liepojos universiteto tarptautinė mokslinė metodologinė konferencija „Learning Languages: Problems and Perspectives“, 2010 03 26).

8. Kalbos vaidmuo tautinio identiteto išsaugojime (Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto tarptautinė mokslinė konferencija „Kultūrų dialogas ir asmenybė“ 2009 11 19–20).

Disertacijos rengimo metu dalyvauta Erasmus mainų programoje ir 2014 m. nuo balandžio 1 d. iki birželio 30 d. atlikta praktika Joanos universitete (Graikija).

2010–2011 m. m. **disertacinį tyrimą rėmė** Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas, 2014 m. – Lietuvos mokslo taryba.

Trumpos žinios apie autorių

Išsilavinimas

1990 metais baigtos studijos Klaipėdos universiteto Menų fakultete. Suteiktas kultūros ir švietimo darbo organizavimo specialybės magistro laipsnis.

2000–2004 metais – darbas LR Seime:

- Baltijos Asamblėjos švietimo, mokslo ir kultūros komiteto narys;
- Dalyvavimas kuriant ir tvirtinant Valstybės ilgalaikę raidos strategiją, 2003–2012 m. Valstybės švietimo strategiją, Švietimo įstatymą (2003) ir kt.;
- Tyrėjo siūlymu etnokultūros ir tautinių vertybių saugojimas įtrauktas į Lietuvos Respublikos teisės aktus, susijusius su nacionaliniu valstybės saugumu.

2000–2004 m. – darbas Etninės kultūros globos taryboje (prie LR Seimo), Etnokultūros globos regioninėje taryboje.

Nuo 2011 m. – dalyvavimas Lietuvos eksparlamentarų klubo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto veikloje, nuo 2014 m. ir įsteigtos Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjungos veikloje.

Moksliniai interesai

Asmeninio ir kolektyvinio tapatumo formavimas; asmenybės formavimas; edukacinių aplinkų kūrimas.